

Wie biedt de zinzoeker straks soelaas:
de vernieuwde kerk of de psycholoog/coach?

Religie in 2025

De behoefte aan religie neemt eerder toe dan af, maar in de geloofsinstituten zelf komt Motivaction-onderzoeker Frits Spangenberg "zelden mensen tegen die volledig in het leven staan". Wat te doen? "De kerk van de toekomst belichaamt de deugden die wij nodig hebben, schenkt goede koffie en heeft een webcommunity waar je terecht kunt voor goede raad."

Tekst: Jan van Hooydonk
Illustratie: Aad Goudappel

Motivaction verzorgt de conversatie tussen aanbieders van goederen en diensten en hun consumenten – tussen bedrijven en klanten, overheden en burgers, en tussen kerken en gelovigen. Zo omschrijft oprichter en grootaandeelhouder Frits Spangenberg (64) zijn core business. Die conversatie vindt plaats aan de hand van marktgegevens. Motivaction beperkt zich daarbij niet tot demografische kenmerken of opinies, maar graaft een spade dieper. Spangenberg ontwikkelde het *Mentality*-model: een indeling van de samenleving in segmenten met eenzelfde waardenpatroon en leefstijl. Het model heeft intussen ook in kerkelijke kring zijn diensten bewezen. Uit onderzoek binnen de Protestantse Kerk in Nederland bleek dat deze kerk in hoofdzaak slechts twee van de acht mentaliteitsmilieus weet aan te spreken: 'traditionele burgers' (16 procent van de bevolking) en 'postmaterialisten' (10 procent) – al te simpel door mij samengevat als: CDA'ers en GroenLinkers, de grote verliezers van de laatste verkiezingen dus.

Ik heb op Motivaction.nl de Mentality-test gedaan: niet één vraag over religie.

"De vragen hebben inderdaad geen betrekking op zaken als kerklidmaatschap, belijdenis of deelname aan religieuze bijeenkomsten. De groep die vandaag de dag

naar de kerk gaat, is intussen zo klein dat je daar als onderzoeker weinig conclusies aan kunt verbinden. Ook onze opdrachtgevers – bedrijven, ministeries, enzovoorts – hebben daar weinig aan. Zij zijn op zoek naar de dieperliggende waarden van mensen. Die zeggen namelijk meer dan de vraag of ze kerkelijk betrokken zijn. Veel meer mensen zijn religieus of gelovig dan er naar de kerk gaan. Praat je met mensen door over de waarden van het leven, dan vinden ze naastenliefde heel belangrijk, compassie, gemeenschapszin. Allemaal van oudsher aan religie verbonden waarden."

Waarom noemt u die waarden religieus?

"De kern van religie is volgens mij dat je een goed mens bent, het goede uitdraagt en dit beleeft ten nutte van het algemeen. Daar horen waarden bij als naastenliefde en betrokken zijn bij de gemeenschap. Daarin zie ik overeenkomsten tussen alle religies."

Heeft religie in Nederland toekomst?

"Mensen zijn de afgelopen decennia zeker niet minder gelovig geworden. De behoefte aan religie neemt eerder toe dan af. Dat heeft te maken met de individualisering die zich in onze samenleving voltrekt. Je staat er nu meer alleen voor dan vroeger. De behoefte aan steun, opvang, begrip en bevestiging neemt juist toe. Het wonderlijke en eigenlijk ook treurige is dat de →

kerken de afgelopen decennia heel veel door hun vingers hebben laten glijpen. Ga vijftig jaar terug en vergelijk de restaurants en het uit eten gaan van toen met de restaurants en het eetgedrag van nu: volkomen veranderd! Bioscopen toen en nu: volkomen anders! De inrichting van onze huizen: idem! Alleen in de kerk, daar is weinig tot niets veranderd. Kijk alleen al naar de inrichting. In de vroegchristelijke bouwkunst waren ronde kerken gebruikelijk, die opstelling zou veel beter aansluiten op het heden.

Wat er in de kerk gebeurt, sluit niet aan op wat mensen bezighoudt. Preken gaan over het verleden of een hiernamaals maar veel te weinig over het hier en nu. Kerken hebben het graag over anderen veraf maar te weinig over mensen dichtbij. Dus voelen die mensen zich niet aangesproken, laat staan serieus genomen. Een preek vanaf een kansel pretendeert alwetendheid. Maar kennis en kundigheid zijn allang niet meer voorbehouden aan gezagsdragers. In een dynamische netwerksamenleving wordt gewerkt en gesproken op basis van uitwisseling, dus interactief.”

Bent u zelf religieus?

“Ik groeide op in een traditioneel luthers gezin, maar ben niet meer gebonden aan een kerkgenootschap. Kerken dragen een enorme ballast met zich mee. Ik kom er zelden mensen tegen die volledig in het leven staan. Naastenliefde en compassie zijn ook voor mij heel belangrijke waarden, evenals het besef dat alles wat je als individu doet, gevolgen heeft voor het collectief. Maar daarnaast hecht ik aan autonomie en zelfbeschikking. Regels zijn nodig, maar anders dan in de kerk wil ik, als product van de jaren zestig, zelf kunnen beslissen welke regels ik volg en welke niet.”

U heeft zich bevrijd van rituelen. Maar rituelen kunnen uitermate troostend zijn. Er gaat toch niets boven een ouderwetse katholieke uitvaart?

“Die emotie herken ik. Maar dan heb je het over het entertainmentgehalte van rituelen. Dat is volkomen vrijblijvend. Ik heb het over rituelen in de zin van gestolde manieren van doen en zeggen, achterhaalde regels ook. Denk wat de katholieke

‘Het is natuurlijk vloeken in de kerk, maar ik nodig kerkleiders uit om hun organisatie ook eens als een bedrijf te bekijken’

kerk betreft aan het celibaat of aan het hiërarchische karakter – dat staat haaks op de netwerksamenleving waarin we leven.”

Zullen moskeeën er, anders dan kerken, wél in slagen hun gelovigen vast te houden?

“De islam gaat met enige vertraging het christendom achterna. Afgezien van de kleine groep fundamentalisten neemt de interesse in moskeebezoek af. Dat is vooral iets voor ouderen. De ramadan, ja, die leeft wél heel sterk. Moslims beleven de ramadan zoals de meeste Nederlanders kerstmis. Met religie heeft het weinig van doen, ik zie ze toch vooral als culturele fenomenen, als entertainmentrituelen.”

De religieuze vraag en het kerkelijke aanbod sluiten niet op elkaar aan. Hoe verklaart u die kloof?

“In elke beweging heb je een ware kracht die de zaak voortdrijft, gelardeerd met uiterlijkheden en rituelen. Wat je in alle religies ziet, is dat de rituelen en regels de overhand krijgen. Als socioloog zie ik hetzelfde overigens gebeuren in de politiek, bij de overheid en binnen de financiële sector: regels worden belangrijker dan de moraal en inhoud. Waar organisaties in andere sectoren zich met regelmaat afvragen hoe het toch komt dat hun verhaal bij hun doelgroep niet overkomt, zijn kerken veel minder geneigd dat te doen. Daarin toont zich de macht en het naar binnen gekeerd zijn van het instituut.”

Kerkleiders zullen zeggen: ‘Meneer Spangenberg, wij kunnen de kerk toch niet overlaten aan marktonderzoekers!?’

“We leven in een vrije wereld. Niemand is verplicht zich iets van mij of mijn collega’s aan te trekken. Als socioloog en marktonderzoeker ben ik onafhankelijk en objectiever dan de onderling verdeelde kerkelijk leiders. Het is natuurlijk vloeken in de kerk, maar ik nodig ze uit om hun organisatie ook eens als een bedrijf te bekijken, bij wijze van metafoor. Om jezelf als bedrijf te kunnen bedruipen – ik heb het nog niet eens over groei – zul je heb het nog niet eens over groei – zul je heb het nog niet eens over groei. Wanneer de mensen zo veranderen dat de kerk uitlopen maar je wenst je niet aan te passen – of je verhardt zelfs – dan zijn

Paspoort

Frits Spangenberg (Den Helder, 1948) studeerde sociologie aan de Universiteit van Amsterdam.

● In 1984 richtte hij het marktonderzoeksbureau Motivaction op, waarvan hij tot 2005 algemeen directeur was. Hij is onderzoeker, docent en auteur, onder meer van ‘De grenzeloze generatie en de onstuitbare opmars van de B.V. IK’ (met Martijn Lampert, 2011).

● Spangenberg woont met levenspartner Menno Jonker, glaskunstenaar en ontwerper, in Amsterdam. Samen bezitten zij een tweede huis in het Marokkaanse Marrakech, een plek waar “culturele diversiteit, een milde vorm van filantropie en hedonistische ervaringen” samenkomen, meldt Spangenberg op Fritsspangenberg.nl.

Op Motivaction.nl kun je ook de Mentality-test doen.

Frits Spangenberg

de gevolgen voorspelbaar. Dan krijg je wat je toekomt.”

Trendwatcher Adjedj Bakas voorspelde eerder in *Volzin* de opkomst van de ‘huts-potreligie’, godsdienstsocioloog Joep de Hart heeft het over ‘zwevende gelovigen’. Herkent u die trend?

“Ja zeker, de kerken hebben aan de aanbodzijde niet langer het monopolie. Ook qua religie en levensbeschouwing is nu sprake van een markt. Door internet, sociale media, goedkope vliegtarieven, enzovoorts, ligt de wereld aan onze voeten en is de variëteit op de markt aanzienlijk vergroot.

Onze samenleving kent een overvloed aan prikkels. De keerzijde is dat veel mensen niet meer toekomen aan een dieper innerlijk leven. Sommigen zijn te veel met zichzelf bezig en te weinig met hun omgeving. Denk aan het narcistische gedrag dat je overal op straat ziet, aan de hufterigheid in het sociale verkeer of aan het volkomen uit de hand gelopen ‘Facebook-feest’ in Haren. Sinds kort heeft ons land een College voor de Rechten van de Mens. Prachtig! Maar wie heeft het over de plichten van de mens die logischerwijs bij die rechten horen? Daar wringt de schoen. We zijn nog op zoek naar een balans tussen individuele vrijheden en de verplichtingen en verantwoordelijkheden voor het collectief. Uit de Motivaction-onderzoeken weet ik dat jongeren meer dan ooit behoefte hebben aan een leidraad, jammer dat de kerken die zo afstotelijk en onherkenbaar hebben verpakt.”

We hebben meer morele autoriteiten nodig?

“Ik zou liever zeggen: moraliteit moet meer geïntegreerd worden in ons dagelijkse leven. Autoriteiten zijn niet de oplossing. Meer regels evenmin. Hoe meer regels, hoe meer het wantrouwen en de obstructie daartegen toenemen. Deugden hebben we nodig. Er spelen grote sociale issues, maar geen kerk doet van zich spreken. Geen steun, geen verzet, geen veroordeling en zeker geen aansprekende voorbeelden.”

Hoe geven mensen in 2025 vorm aan hun behoefte aan zingeving? Zal die behoefte

Leiden tot nieuwe gemeenschapsvorming?

“In de flexibele samenleving van nu en de nabije toekomst zou een kerk een inlooplegebouw moeten zijn, maar nog veel belangrijker: een community op internet. Voor raadgeving en vragen is een online forum zeer geschikt.

Een inlooplegebouw moet toch minstens goede koffie schenken, een plaats zijn waar je graag naar toe gaat. Niet zozeer op de zondag, maar met dagelijkse openingstijden. Eén kerk, en één dominee of één priester is ook uit de tijd, meer mensen weten meer dan één, het kunnen spreken met andere ervaren en deskundige mensen werkt verfrissend. Voor intieme, persoonlijke zaken is het prettig om te kunnen kiezen met wie jij dat wilt delen. Maar dat kies je zelf en niet wie er toevallig dienst doet in jouw gemeente. Een groep van gemeentes die kan inspelen op die bewegingen hoeft geen nieuwe ‘kerk’ te stichten. Er zijn vele waardevolle tradities en fundamenten om op voort te bouwen.”

Mensen vinden steeds minder inspiratie bij kerken. Waar halen ze hun inspiratie dan vandaan?

“Wat denk je van de psychologen? Het aantal mensen dat in psychotherapie is, neemt hand over hand toe. Is er ergens bloed, ben je slachtoffer van vandalisme

of diefstal? Slachtofferhulp staat voor je klaar. Verlies je als vijftigjarige je vader of moeder, dan helpt de psycholoog bij je rouwproces. Niet alleen gaan steeds meer mensen naar de psycholoog, ze gaan ook op steeds jongere leeftijd. Je bent 17, je verkering gaat uit en je gaat in therapie om je liefdesverdriet te verwerken. Vroeger loste je zoiets zelf op. De onstuitbare groei van de persoonlijke coach heb ik dan nog niet eens genoemd. Jongeren van nu zijn veel kwetsbaarder dan mensen van mijn generatie in hun jeugd waren. Het lukt hen – maar ook sommige ouderen – veel moeilijker dan vroegere generaties om met tegenslagen in het leven om te gaan.

Deze ontwikkeling past binnen een bredere maatschappelijke trend: we leven in een extreem risicomijdende cultuur. Tot in het extreme zijn we bezig met beveiliging en veiligheidsnormen. Dat begint al heel jong. Speeltuinen worden tegenwoordig zo ingericht dat een kind zich geen buil meer kan vallen.”

Ik hoor bij u enige verontrusting over de toekomst doorklinken.

“Ik verzet me tegen verontrust zijn. Ik bespeur in de samenleving vrijblijvendheid – dat is een groot probleem. Maar ik zie ook pogingen om aan die vrijblijvendheid te ontsnappen. Au fond ben ik optimistisch, ik geloof heel sterk in ons zelfherstellende vermogen. Je moet niet zeuren, vind ik, maar doen wat in je vermogen ligt. Ik onderzoek ontwikkelingen, houd lezingen voor ouders en docenten en geef les op de weekendacademie aan twaalfjarige allochtone kinderen. Wat ik hen probeer bij te brengen, is dat elk mens, zonder uitzondering, over eigen talenten en kwaliteiten beschikt om iets van het leven te maken. Wat ik zeg, is: je kunt ‘t, maar je moet blijven oefenen!

Jan Blokker schreef ooit: ‘Sociologen zijn mensen die vertellen wat iedereen al wist, op een manier dat niemand het meer begrijpt’. Zo’n socioloog wil ik dus niet zijn! Zoveel mensen zijn ongelukkig, zitten niet goed in hun vel, zijn verongelikt of boos. Aan hun levensgeluk mag best iets gedaan worden. Daar ligt een opdracht voor geestelijken, maar niet minder voor sociologen.” ●